

Piotr Burgoński

Instytut Politologii, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

**Recenzja książki: Sophie Jacquot (2015),
*Transformations in EU Gender Equality. From
Emergence to Dismantling*, Basingstoke, 210 stron**

Autorka recenzowanej książki, Sophie Jacquot, jest badaczką w Centrum Studiów Europejskich, funkcjonującym w ramach międzynarodowego uniwersytetu Sciences Po w Paryżu. W 2006 roku uzyskała stopień doktora w zakresie nauk politycznych. W swojej pracy badawczej zajmuje się transformacją polityk publicznych Unii Europejskiej oraz efektami europeizacji, szczególnie w zakresie równości płci, polityki społecznej i antydyskryminacyjnej.

Badania zaprezentowane w recenzowanej książce należy zaliczyć do dwóch typów. Po pierwsze jest to przykład analizy polityki publicznej. Polityka ta obejmuje działania podejmowane na rzecz równości między kobietami i mężczyznami. Po drugie, z uwagi na to, iż badania te odnoszą się do polityki prowadzonej na poziomie ponadnarodowym, tzn. Unii Europejskiej, można je zakwalifikować do subdyscypliny studiów europejskich. W recenzowanej publikacji unijna polityka równości płci została poddana analizie w ujęciu diachronicznym, tzn. zbadano proces jej formułowania w latach 1957–2015, a w sposób bardziej szczegółowy – od lat 80. zeszłego wieku do 2015 r. Wyróżniono w nim 3 etapy: 1) okres od traktatów rzymskich do traktatu z Maastricht, w którym kobiety były traktowane jako oddzielna grupa, a działania na rzecz likwidacji nierówności miały szczególną legitymację; 2) okres od Maastricht do Lizbony, w którym kobiety nie miały już specjalnego statusu, podejmowano zaś działania zapobiegające dyskryminacji, nie tylko kobiet, ale także innych grup; 3) okres po traktacie lizbońskim, w którym kobiety traktowane były jako podmioty wymagające przede wszystkim działań w sferze prawa, mających zabezpieczyć je przed dyskryminacją. Metodologię badania oparto na założeniach instytucjonalizmu w odmianie socjologicznej, która charakteryzuje się tym, iż zmierza do zrozumienia roli, znaczenia oraz kreatywności aktorów politycznych, a także ich preferencji i strategii. W każdym

z wyróżnionych okresów analizowano ewolucję działań podejmowanych na poziomie UE, w zakresie: 1) powoływania i funkcjonowania instytucji zajmujących się zwalczaniem nierówności płci; 2) zaangażowania indywidualnych i zbiorowych aktorów na rzecz równości płci; 3) określenia idei i ram poznawczych odnoszących się do równości płci. Przyjętej metodologii poświęcono w książce zaledwie 3 strony, z tego połowę na omówienie źródeł. Autorka nie wyjaśniła szczegółowo, w jaki sposób przyjęte podejście metodologiczne zostało wykorzystane do przeprowadzenia badań. Nie dookreśliła zastosowanych szczegółowych metod i technik badawczych. Ponadto w sposób wyraźny nie wskazała, jaką zmienną zależną i niezależną przyjęła, projektując swoje badania. Z wyjaśnień zawartych w części metodologicznej należy wnioskować, iż zmienną niezależną stanowi czas (kolejne lata prowadzenia przez UE działań na rzecz równości płci), zaś zmienną zależną – zmiany w zakresie funkcjonowania wspomnianych powyżej instytucji, działań aktorów oraz implementacji określonych idei i ram poznawczych.

Problem badawczy, choć taki termin nie pojawia się w książce, został precyzyjnie określony przez Autorkę. Ogólnie rzecz ujmując, Autorce chodzi o wykazanie zmiany w prowadzonej przez UE polityce na rzecz równości płci. Prócz tego Autorka książki podjęła próbę odpowiedzi na pytanie o konsekwencje tych zmian, tzn. czy w ich rezultacie polityka UE wciąż zapewnia przestrzeń dla wprowadzania ambitnych publicznych działań promujących walkę z nierównością między kobietami i mężczyznami.

Odpowiedź na powyższe pytanie napawa pesymizmem. Główną tezą książki jest twierdzenie, iż polityka UE na rzecz równości płci ulegała zmianom, które stopniowo doprowadziły do jej demontażu. Stopniowa transformacja, akumulacja narzędzi i mnożenie idei oznaczały brak wyraźnie określonego kierunku jej rozwoju. Zmiany dokonywały się bez wyraźnej wizji punktu docelowego prowadzenia tej polityki, tak że nigdy nie przybrała ona spójnego kształtu. Przeprowadzone przez Autorkę analizy ujawniają, że w procesie formułowania tej polityki kilka razy następował wyraźny zwrot: od instytucjonalizacji (pierwszy etap) do normalizacji (drugi etap), by później przejść w kierunku jej marginalizacji (trzeci etap).

Niewątpliwą zaletą recenzowanej książki jest poszerzenie wiedzy na temat działań podejmowanych przez UE na rzecz równości między kobietami i mężczyznami. Nikt dotychczas nie wziął pod uwagę w szczegółowej analizie tego zagadnienia tak długiego okresu, w którym UE podejmowała wspomniane działania. Co prawda, istnieją już analizy odnoszące się do idei równości płci, instrumentów stosowanych w polityce równościowej czy roli aktorów zaangażowanych w tę politykę, jednak oryginalnym

wkładem Autorki jest prześledzenie długiego okresu kształtowania się polityki równości płci i wyodrębnienie z bogatego materiału empirycznego poszczególnych etapów jej rozwoju. Dzięki analizowaniu w każdym z etapów tych samych aspektów badanej polityki, Autorka mogła wskazać wyraźnie, czym poszczególne etapy różnią się między sobą. Na podstawie uchwyconych różnic skonstruowała modele unijnej polityki równości płci. W pierwszym etapie (lata 80. i pierwsza połowa lat 90. ubiegłego wieku) działania UE można nazwać modelem wyjątkowości, w drugim etapie mieliśmy do czynienia z modelem polityki antydyskryminacyjnej (druga połowa lat 90. i początek obecnego wieku), natomiast w ostatnim etapie (od początku obecnego wieku do 2015 roku) sposób działania UE na polu zapewniania równości płci można nazwać modelem praw. Model wyjątkowości charakteryzował się tym, iż UE podejmowała działania regulacyjne i – za sprawą instrumentów ekonomicznych – dystrybucyjne. Równość płci stanowiła cel sam w sobie. Kobiety były postrzegane wyłącznie przez pryzmat ich udziału w rynku pracy. Normy rynkowe dominowały, ale normy równościowe cieszyły się wyjątkowym traktowaniem, tak że powstała swoista równowaga między nimi. Model antydyskryminacyjny prowadzenia polityki równości płci polegał na opieraniu jej nie na regulacjach i dystrybucji, ale głównie na zachętach, postrzeganiu kobiet jako ofiar dyskryminacji w sferze publicznej, zaś realizacja ideału równości odbywała się na potrzeby rynku. Trzeci z wymienionych modeli opierał się na promocji prawa do równego traktowania i bycia niedyskryminowanym, kobiety postrzegano jako podmioty, których prawa nie są respektowane, zaś realizacja ideału równości odbywała się niezależnie od działań ukierunkowanych na rynek, choć równościowe normy miały drugorzędne znaczenie (m.in. ze względu na kryzys finansowy) w stosunku do norm rynkowych.

Analiza polityki równościowej w kontekście sposobu myślenia o rynku czy ekonomii nie stanowi oryginalnego wkładu Autorki. Podobne analizy można odnaleźć w pracach innych autorów (np. Alexandra Someka). Oryginalnym dokonaniem Autorki jest natomiast pokazanie zmian odnoszących się do aktorów zaangażowanych w badaną politykę. Autorka dokonała w tym zakresie interesujących ustaleń. Dowodzi ona, że początkowo była to polityka tworzona przez kobiety dla kobiet. Jej awangardę stanowił tzw. aksamitny trójkąt, w skład którego wchodziły kobiety działające w polityce, feministki oraz eksperci i członkowie społeczeństwa obywatelskiego, zwłaszcza aktywistki zaangażowane w rozwiązywanie kwestii kobiecych na poziomie europejskim. Z czasem żar, którym odznaczeni się członkowie aksamitnego trójkąta, wypalił się, „waleczność” ustąpiła miejsca racjonalizacji i profesjonalizacji.

Wywód Autorki jest logiczny i przekonujący. Pokazuje ona, jakie kolejno podejmowano działania, czym jedne różniły się od drugich, jak konsekwencje wcześniejszych decyzji wpłynęły na decyzje podejmowane w późniejszym czasie. Na poparcie swoich tez, Autorka przedstawia empiryczne dowody, które uzyskała z kilku rodzajów źródeł. Wykorzystała po pierwsze dane jakościowe pochodzące z aktów prawnych, programów UE (Parlamentu, Komisji, Rady), analiz eksperckich różnych organizacji pozarządowych, a także wywiadów, które osobiście przeprowadziła z 82 insiderami unijnej polityki równości płci. Po drugie, analizowała dane ilościowe, tzn. dostępne w Dzienniku Urzędowym WE i UE statystyki dotyczące wydatków WE i UE przeznaczonych na realizację polityki równości płci. Po trzecie, czerpała z Dziennika Urzędowego WE oraz UE dane liczbowe dotyczące wydatków WE i UE przeznaczonych na realizację polityki równości płci. Przytoczone dane, ujęte w tabele i wykresy, w sposób przekonujący dowodzą głównej tezy Autorki, iż obecnie mamy do czynienia z demontażem badanej polityki, który polega na dezagregacji jej instrumentów (legislacyjnych, ekonomicznych), struktur oraz ram konceptualnych.

Słabością recenzowanej książki jest, jak się wydaje, jej warstwa teoretyczna. Jak wspomniano już powyżej, Autorka nie pokazuje, w jaki sposób wykorzystała przyjęte podejście teoretyczno-metodologiczne (tzn. instytucjonalizm w odmianie socjologicznej). Lektura książki skłania do wniosku, iż zapewne można było zastosować również inne odmiany instytucjonalizmu: historyczny, racjonalnego wyboru, dyskursywny. W związku z zaniedbaniem teoretycznego wymiaru, w książce nie pojawia się wnioszek, jaki wkład w rozwój teorii wnoszą przeprowadzone przez Autorkę badania. Nie wydaje się, by był on znaczny. Książka zawiera końcowe rezultaty analiz. Autorka nie zaprezentowała ich poszczególnych etapów (np. nie przytacza cytatów z analizowanych dokumentów), co dla osób ceniących zwięzłość wypowiedzi może stanowić zaletę książki, zaś dla tych, którzy chcieliby prześledzić proces badawczy – jej wadę.

Bilans mocnych i słabych stron recenzowanej pozycji skłania jednak do zarekomendowania jej czytelnikom. Książkę polecam politologom i badaczom problematyki europejskiej. Dzięki niej czytelnicy będą mogli zapoznać się z trwającym kilkadziesiąt lat procesem kształtowania unijnej polityki równości płci, mając pewność, zwłaszcza za sprawą wykorzystanego bogatego materiału źródłowego, rzetelności przeprowadzonych badań.